

מאזרות

אורות ישראל
מכללת אקדמית לחינוך

מייסודן של תכלת מורשת יעקב
ותכלת אורות ישראל

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

לדוד בשנותו את טעמו

**פסוקי דזמרה: לְדוֹד בְּשָׁנוֹתוֹ אֶת טַעְמוֹ
לִפְנֵי אֲבִימֶלֶךְ. וַיִּגְרָשְׁהוּ וַיֵּלֶף.**

לְדוֹד בְּשָׁנוֹתוֹ אֶת טַעְמוֹ לִפְנֵי אֲבִימֶלֶךְ. וַיִּגְרָשְׁהוּ וַיֵּלֶף.
אֲבָרְכָה אֶת ה' בְּכָל עֵת. תִּמְיֵד תְּהַלְתּוּ בְּפִי.
בְּה' תִּתְהַלֵּל נַפְשִׁי. יִשְׁמְעוּ עֲנוּיִם וַיִּשְׁמָחוּ.
גִּדְלוּ לַה' אֹתִי. וַיְרוּמָמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו.
דַּרְשֵׁתִי אֶת ה' וְעָנְנִי. וּמִכָּל מְגוּרֹתַי הֲצִילֵנִי.
הִבִּיטוּ אֲלָיו וְנָהְרוּ. וּפְגִיחָם אֵל יַחְפְּרוּ.
זֶה עֵנִי קָרָא וְה' שָׁמַע. וּמִכָּל צְרוּתָיו הוֹשִׁיעוּ.
חָנָה מִלְאָךְ ה' סָבִיב לִירְאָיו וַיַּחְלֹצֵם.
טַעְמוֹ וַיֵּרְאוּ כִּי טוֹב ה'. אֲשֶׁרֵי הִגְבֵר יַחְסֶה בּוֹ.
יָרָא אֶת ה' קִדְשׁוֹ. כִּי אֵין מַחְסוֹר לִירְאָיו.
כְּפִירִים רָשׁוּ וַרְעִבוּ. וְדָרְשׁוּ ה' לֹא יִחְסְרוּ כָּל טוֹב.
לָכוּ בָנִים שְׁמָעוּ לִי. יִרְאֵת ה' אֶלְמֶלֶכֶם.
מִי הָאִישׁ הַחֹפֵץ חַיִּים. אֲהַב גְּמִים לְאֹתוֹ טוֹב.
נָצַר לְשׁוֹנֵף מָרַע. וּשְׁפָתָיו מִדְּבַר מֶרְמָה.
סוֹר מֶרַע וְעֵשָׂה טוֹב. בְּקֶשׁ שְׁלוֹם וַרְדָּפְהוּ.
עֵינָיו ה' אֵל צְדִיקִים. וְאֲזַנָּיו אֵל שׁוֹעֲתִים.
פִּנֵי ה' בְּעֵשִׂי רַע. לְהַכְרִית מֵאֲרֶץ זָכָרִם.
צַעֲקוּ וְה' שָׁמַע. וּמִכָּל צְרוּתָם הֲצִילֵם.
קָרוֹב ה' לְנַשְׁבְּרֵי לֵב. וְאֶת דְּבָאֵי רוּחַ יוֹשִׁיעַ.
רְבוֹת רַעוֹת צְדִיק. וּמִכָּל צִלְלוֹתָיו ה'.
שֹׁמֵר כָּל עֲצָמָתָיו. אַחַת מִהֵנָּה לֹא נִשְׁבְּרָה.
תְּמוֹתַת רֶשַׁע רָעָה. וְשֹׁנְאֵי צְדִיק יֵאָשְׁמוּ.
פּוֹדֵה ה' נַפְשׁ עַבְדָּיו. וְלֹא יֵאָשְׁמוּ כָּל הַחַסִּים בּוֹ.

המאירי, בפירושו, מסביר שחלה התפתחות בעת שחלה התורה המלכית נקראו רק בשם הכולל, ובתקופות מאוחרות יותר הוסיפו את השם הפרטי. בפסוק ג נאמר, "ישמעו ענווים וישמחו". מי אלה הענווים שעליהם מדברים בפסוק? הרד"ק מסביר שהענווים הם האנשים ששמעו על הצלתו של דוד ושמחו, לא הגאים שהיו שונאי דוד. בעל הספורנו אומר – האנשים האוהבים אותי אשר בארץ ישראל. המלבי"ם מביא את תחילת הפסוק, "שנפשי בה תתהלל", שאני, דוד, מתפאר שיש לי אב בשמים האוהב אותי ומשגיח עליי, ושנפשי היא חלק ממנו. ובכל זאת ישמחו הענווים וישמחו. על אף שכל התהללות והתפארות הם שנואי הענווה, ההתפארות שיתהלל אדם בה' ויתגאה ויאמר שה' אלא מעיו ומשגיח עליו תמיד, זו הנקודה שבה יתקבצו בנפש הענווה והגאווה והיו לאחד, כי גאווה זו, שאדם אומר שה' משגיח עליו תמיד, זו בעצם הענווה.

הרש"י הירש אומר שהענווים הם אלה הנמצאים בעמדה נמוכה ושפלה. אני שברחתי מפני שאול והייתי כנע ונד ומגורש כשוטה, עדיין הייתי שמח וטוב לב. כך גם האנשים הנמצאים במצב שפל ורוח נמוכה, לא רק שיתנחמו בכל מצב ממצביהם, אלא שיעזו בלבם שמחה, חדווה פנימית ורוח טובה. "ענוו" הינו אדם שמעמיד עצמו לפקודת ה', כמו משה רבנו.

בפסוק ט כתוב, "טַעְמוֹ וַיֵּרְאוּ כִּי טוֹב ה'. אֲשֶׁרֵי הִגְבֵר יַחְסֶה בּוֹ". מה פירוש כפל המילים "טעמו" ו"יראה"?

ילקוט שמעוני מסביר טעם כמשמעו המוחשי. אם אכלת מפרות הארץ יש לברך עליהם, שאם אכלת ולא בירכת אתה גוזל את הפרות, את האילן ואת הארץ ולמי שמגדלם; ואם בירכת אתה ממליך לבוראם. רש"י אומר ש"טעמו" הכוונה דיברו כי טוב ה'. המאירי מסביר ואומר, "טעמו וראו", ידיעה מושכלת, חקרו ולימדו היטב את דרך האמונה, ואז ייודע לכם כי טוב ה'. היינו, הקב"ה משגיח השגחה פרטית על הדבקים בו וכך מצילים מיד כל שונא. לכן "אשרי כל החוסים בו".

הספורנו מדייק ומסביר, טעמו – הרגישו בחוש, וראו – בעיון השכלי, היינו גם בשכל וגם ברגש דעו כי טוב ה'. בפסוק טו, "סוֹר מֶרַע וְעֵשָׂה טוֹב. בְּקֶשׁ שְׁלוֹם וַרְדָּפְהוּ" מופיעה הדרכה הלכתית מוסרית.

לפי ילקוט שמעוני, "כל היודע בחברו שהוא רגיל ליתן לו שלום יקדים לו שלום, שנאמר 'בקש שלום ורודפהו', אם לא נתן לו שלום ולא החזיר לו שלום נקרא גזלן".

הרד"ק מסביר שבפסוק זה כלל מצוות עשה ומצוות לא תעשה, בדיבור, במחשבה ובמעשה. מהפסוק "צדק צדק תרדוף" למדים כי יש לרדוף אחר השלום אף אם יש צורך לעמול ולהתייגע אחריו.

המלבי"ם דורש "בקש שלום", שהוא שלום הקיבוץ המדיני, ולא שתבקש שלום לעצמך על ידי שתברח מבני האדם. יש להימצא בין הבריות שהם עלולים להיות בריב ובמדון, ועל האדם לרדוף את השלום. הרש"י הירש אומר, "סוֹר מֶרַע וְעֵשָׂה טוֹב", פירושו שכדי להגיע ליראת ה' יש קודם לסור מרע. לא די שאין אתה עושה שום רע, אלא שעליך להתרחק ממנו ולהימנע מכל דבר העלול להביאך אל הרע. עשה לך גדרים וסייגים, קדש את עצמך במותר לך. "ועשה טוב". אל תהסס במקום שיש לעשות דבר טוב, אך תחילה יש לסור מרע. הישמר ממצווה הבאה בעבירה. אין לשאוף לטוב באמצעים רעים. כך גם אל תנסה לכפר על עברות על ידי מצוות. עברות יכולות להתכפר רק על ידי עזיבתן ועל ידי תיקון שהאדם עושה.

שנוכה להגדיל ולעשות טוב איש לרעהו ואישה לרעותה, וכך בעזרת ה' תתקבל חברה צודקת ומתוקנת יותר.

פיוט זה נאמר כחלק מפסוקי דזמרה בשחרית של שבת, מזמור לד בתהלים, לפני "ברוך שאמר".

מבנה הפיוט נכתב בצורה של אלפא-ביתא בראש שורה, מלבד השורה הראשונה המרמזת על איזה אירוע נכתב המזמור, והשורה האחרונה המהווה סיכום. נוסף על כך, כל שורה מתחלקת לשני חלקים, לרוב עם אות החיבור ו'.

פסוק ראשון מהווה פתיחה שבה רומז על דוד הבורח מפני שאול המלך וכיצד ניצל, על פי הכתוב בשמואל א כא, יא–טז.

החלק הראשון של המזמור, פסוקים ב–יא, הוא שיר תודה על הצלה מצרה, ופנייה אל העם לבטוח בקב"ה מכל צרה וה' יתברך יצילם.

החלק השני של המזמור, פסוקים יב–כג, הוא דברי שיר המכיל עצות טובות לאלו השומעים לקב"ה, ואזהרה על העונש הצפוי למורדים בקב"ה.

פירוש המאירי כותב שמזמור זה נכתב לתהילה ולהודאה לקב"ה, ולהפלגת שבח שגירשהו אבימלך וניצל. המלבי"ם אומר כי במזמור זה מבואר איך השגחת ה' הפרטית חופפת את הצדיקים ושומרת עליהם להצילם מכל פגע, במיוחד שתפילה חשובה, וילמד את העולם יראת ה' ומהותה, כי זה שגירשהו אבימלך ולא שמע לקול עבדיו להמיתו – זוהי השגחה פרטית. הרב הירש מדגיש כי במזמור זה מתכוון דוד לתת משמעות אנושית כללית לחוויות ניסיונו המורות את הדרך לישע. דוד עצמו שנאלץ לברוח מפני חותנו המלך אל שונאי עמו משום שאין לו עוד מקום מבטח בתוך עמו, ולמען הינצל גם שם מסכנת נפשות, מוכרח להציג עצמו כמשוגע ולשמח על כך שהמלך גירש אותו כקבצן. ועל הנפילה מאיגרא רמה לבירא עמיקתא מראה דוד את האמיתות החשובות בחיים.

הרב יששכר יעקובסון, בספרו נתיב בינה, מביא מספר פסוקים שנראה שיש בהם קושי. נבהיר להלן חלק מהקשיים בפסוקים. בפסוק הראשון נאמר "לִפְנֵי אֲבִימֶלֶךְ". כיצד ליישב את זה שבספר תהלים שמו של המלך הוא אבימלך ובספר שמואל הוא נקרא אכיש? רש"י מסביר כי כך נקראים כל מלכי פלישתים – אבימלך וכל מלכי מצרים, פרעה, ואחר כך כל אחד היה לו שמו המיוחד, וזה נקרא אכיש.

ד"ר אביה גוטמן
ראש המסלול לחינוך מורשת יתרו

דמות יתרו

הופעת יתרו מסמלת תיקון למה שניסה עמלק לקלקל. עמלק שמע על הנסים שעשה הקב"ה לעם ישראל במצרים וביקש לעקור את עם ישראל כדי למנוע ממנו לקבל את התורה. תגובתו של יתרו הייתה הפוכה. יתרו שמע על הנסים ובעקבות זאת רצה להצטרף לעם ישראל. הוא קיבל על עצמו עול מלכות שמים והתגייר. יתרו הוא היחיד מכל אומות העולם שביקש להצטרף אל עם ישראל באותה תקופה. הוא הגיע לבקר אצל משה לא משום שהוא משפחתו, אלא משום שהוא רצה להתקרב ולהיות חלק מהעם שלו. משום כך זכה יתרו שבפרשה שנקראת על שמו יסופר על מתן תורה.

יעקב ישראל ביפוס, בספרו "ילקוט לקח טוב", מספר על כוחו הגדול של יתרו, כוח הביקורת. בזכות כוח זה הוא הגיע לאמונה בה' ובזכותו הוא גם עזר למשה בהנהגתו. כלומר, ביתרו הייתה מידה גדולה של בקשת האמת. הוא עבד עבודה זרה אחת, העביר עליה ביקורת שאין בה כלום, והמשיך לעבודה זרה שנייה. כך הוא עבר בכל עבודות האלילים שבעולם והעביר עליהם ביקורות שהם אינם ראויים, עד שהגיע בסופו של דבר אל האמת ונכנס תחת כנפי השכינה. יתרו ראה בזכות כוח הביקורת שלו את האמת, ידע להעביר ביקורת על משה שהוא עושה הכול לבד, וידע שטוב יותר למנות דיינים. כוח הביקורת גדול וחשוב, הוא מהווה את הפתח להכרת האמת שבזכותה יכול אדם להגיע לגדלות.

הפרשה עוסקת בהגעתו של יתרו לעם ישראל ובמתן תורה בהר סיני. ממבט ראשון, הקשר בין שני חלקי הפרשה אינו מובן. לכאורה היה מתאים יותר לחבר את הפרק המדבר על יתרו לפרשת עמלק שבסוף פרשת בשלח, ולחבר את פרשיית מתן תורה לפרשת משפטים העוסקת בפירוט דיני התורה. מדוע פרשיות אלו מצורפות? משה שפירא מסביר בספרו "פניני שפת אמת" שהסיבה היא עקרונית. מעשה יתרו הוא בעצם הכנה למתן תורה. בעקבות הצעתו של יתרו למשה עם ישראל היו מוכנים ומזומנים לקבלת התורה. מתן תורה אינו מאורע השייך לעם ישראל בלבד, אלא לכל אומות העולם, ויתרו מחבר בין עם ישראל לכלל האנושות. התורה ניתנה לכל אומות העולם, אך מלבד בני ישראל שאר העמים לא היו קשובים למתן תורה. הם בחרו להמשיך לחטוא ולא לקבל את התורה. היה רק אדם אחד מאומות העולם ששמע את דבר ה' וביקש להתקרב אל ה' ולתורתו – יתרו. למתן תורה יש מטרה נעלה – גאולה לכלל האנושות. יתרו פתח את הדרך ליעוד זה, הוא המפתח לגאולת העולם לעתיד לבוא. הוא הקדים את מה שעתידי לקרות באחרית הימים לכל העמים, "אליך גוים יבואו מאפסי ארץ ויאמרו אך שקר נחלו אבותינו, הבל ואין בם מועיל" (ירמיהו טז, טז).

יתרו הגיע למחנה ישראל לאחר ששמע על הנסים שחולל הקב"ה לעם ישראל ביציאת מצרים ובמלחמת עמלק.

נועה פלדשטין

סטודנטית במסלול לריקוד (מחול ותנועה)

בכל דרכיך דעהו

הביאה לדפוס: ברוריה מכמן

השירה המקראית על פי אברבנאל (ב)

ואחרי שידענו מיני השירים האלה, ראוי לבאר עתה שירת הים שעשה משה רבנו, מאיזה מין ממיני השירים האלה היתה, ואם יש בה דברים ממינים מתחלפים או לא. וידוע שאינה מהמין הראשון מהשירים השקולים, אבל היא מהמין השני, והמין השלישי גם כן מהם.

אם מהמין השני, כי היא מיוחסת ושקולה על שמונה מערכות הנגון, אשר השנים מהם קצרים מאד, ושנים מהם ארוכים מאד, והארבעה בינוניים. [...] ועל זה הערך והמשקל חוזר חלילה, כפי הנגון הנערך לו. אך כל שירה יסדו לה מערכות ניגונים ידועים. ולזה תמצא בשירה הזאת, כי בעבור המשקל נדחקו האותיות. והוצרך בהרבה מקומות להאריך ולהוסיף אותיות כדי להצדיק המשקל והנגון, ובמקומות הוצרך לחסר אות או אותיות גם כן מפני זה. והנה האותיות שנתוספו בשירה הזאת, הם שני יודיין וְנָא" מן "יכסיומו" (ט; ה), שהיה מספיק לומר – פָּסוּם. יו"ד – "נאדרי" (טו; ו), וא"ו – "יאכלמו" [...]. הנה התבאר מזה, שהיתה השירה הזאת מהמין השני מהשיר שזכרתי.

ואמנם שהיה גם כן מהמין השלישי הַקְּמִשְׁלִי, הוא גם כן מבואר. כי "ד' איש מלחמה" (טו; ג), כי לא איש אֶל ואינו בעל מלחמה. וכן "ימינך ד' נאדרי בכח ימינך ד' תרעץ אויב" (טו; ו), כי איל לְאֶל ימין ולא שמאל. וכן: "וברוח אפך" (טו; ח) [...]. הם כולם פָּשֵׁם יתברך דבורים שיריים על צד ההמשל והדמוי, לא כפי הָאֲמוֹת המחלט, וכמו שיתבאר בביאור פסוקי השירה אחר זה. [...]

ולהיות עניין השירה מפועל הנביא וסדורו, כפי רוח הקדש אשר בו, ואינה מְרָאָה נראית לו בנבואה, לכן ייחסה הכתוב תמיד לנביא אשר עשאה. כמו שאמר בשירת הבאר: "אז ישיר ישראל", "ותשר דבורה וברק בן אבינעם" [...]. וכן בשירת הים נאמר: "אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת". [...]

וכך היתה שירת הים, שסידרה משה רבינו לשבח ולהלל לאל העונה אותו בעת צרתו. ולכך מרים אחותו גם היא עשתה שירה בתופים ובמחולות, כמו שיתבאר. האמנם, נכתבו השירות ההמה בתורה ובדברי הנביאים, לפי שד' קיבלם ורצה בהם, וציוה שיכתבו שמה. הנה אם כן, סדור השירה הזאת היה ממש רבינו עליו השלום, וכתבתה בתורה היתה מפי הגבורה.

על פי פירושו של אברבנאל לפרשת בשלח